

PETO IZDANJE

DAJEMO GLAS ONIMA KOJI USTAJU
PROTIV NASILJA KOJE CVETA U TIŠINI



SADRŽAJ

01

REČI UREDNICA

Ovo izdanje je poziv da pogledamo pažljivije, slušamo dublje i stanemo sa namerom.

02

ANJA ZLOPORUBOVIĆ

Seksualno nasilje povezano sa sukobima: trauma, zanemarivanje i obrazac koji traje

03

MEDINE DAUTI

Dobrodošli u sistem
Čovečnost nije uključena

04

NOLJ MUSA

Novi zakon o rodnoj ravnopravnosti u Albaniji:
Da li ostatak Balkana zaostaje?

06

HADIJA ABDELFATAH

Dan kada je telefon postao oružje

07

FACTS

Da li ste znali

08

MILA MIHAJLOVIĆ

Snovi

09

ANA ADŽIĆ &
BUBULJINA PENI

Od Beograda do Prištine:
Žene koje su odbile da ćute

10

ADELJINA TERŠANI

Stara kuća koja te izbacuje napolje

11

AJ

Linija

12

VISAR KUKAQI

Privilegija da budeš muškarac

13

MARIJA ILIĆ

Od jezika do nasilja

14

SOS LINIJA

Izveštaj

MAGDA

ČASOPIS AKADEMIJE DIJALOGA

Peto izdanje – Decembar 2025

Poštovana čitateljko,

Šesnaest dana svake godine dođu kao podsetnik, ali težina koju nose ostaje ista. Rodno zasnovano nasilje ne čeka kampanje. Ono postoji u svakodnevnim prostorima, u trenucima koje previđamo, u rečima koje umanjuju, u tihim strahovima koje ljudi nauče da skrivaju.

Ovih šesnaest dana traži od nas da prestanemo da se pretvaramo da je nasilje negde daleko ili da se dešava retko. Traže da pažljivo pogledamo kako se strah kreće kroz domove, radna mesta i ulice koje treba da budu bezbedne. Podstiču nas da slušamo bez osuđivanja, da verujemo bez traženja dokaza i da odamo poštovanje onima koje svoje priče nose u svojim telima, sećanjima i suzdržanim osmesima.

Preživljavanje nije jednostavno. **Isceljenje ne prati nikakav redosled.** Neke rane se otkriju odmah, druge se pojave godinama kasnije, usred sasvim običnog dana. Ipak, ovi dani podsećaju nas i na našu odgovornost: da stojimo jedni uz druge, da intervenišemo kada je potrebno, da prestanemo da prebacujemo krivicu na one koje su pretrpele nasilje i da gradimo svet u kojem bezbednost nije privilegija.

Šesnaest dana, i svaki dan posle toga, pozivaju nas da delujemo jasno i saosećajno. Dostojanstvo ne sme zavisiti od trenutka. Sloboda od straha ne sme biti uslovljena. Hrabrost onih koje su pretrpele nasilje mnogo je veća nego što je svet ikada hteo da prizna, i naša je dužnost da se postaramo da se njihovi glasovi čuju, da budu zaštićene i da im verujemo.

U solidarnosti i snazi,
MagDA tim

Aida Fejzulahu, urednica, alumnistkinja AD 2023

Anja Anđušić, urednica, alumnistkinja AD 2019

Marija Jovanović, urednica, alumnistkinja AD 2019

Pod vođstvom **Aljbe Jakupi**, alumnistkinje AD 2018

*Ovu inicijativu sprovode alumnistkinje Akademije dijaloga uz finansijsku podršku Misije OEBS-a na Kosovu. Izneseni stavovi su stavovi autorki i autora, saradnica i saradnika i ne odražavaju nužno zvanični stav OEBS-a ili Misije na Kosovu. Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN-a 1244 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

SEKSUALNO NASILJE POVEZANO SA SUKOBIMA: TRAUMA, ZANEMARIVANJE I OBRAZAC KOJI TRAJE

Anja Zloporubović

Rat je završen. Ne juče, ali ni dovoljno davno. Vojnici su spustili oružje, političari su potpisali mirovne sporazume, a sudije su izrekle svoje presude. Deca su prestala da vrište, ali majke nikada nisu prestale da plaču. Rupe u zgradama su zakrpljene, tela sahranjena, a krv je isprana sa odeće, ili sa ruku, u zavisnosti od toga na kojoj strani istorije ste se tada nalazili. Škole su ponovo otvorene, komšije su opet počele da piju kafu zajedno, a nada je ispunila ulice kojima su ranije odjekivali koraci vojnika. Muškarci su počeli slobodno da šetaju. Većina žena nikada nije.

Verovatno ste mnogo puta čuli da jugoslovenski ratovi predstavljaju najkrvaviji sukob na tlu Evrope od Drugog svetskog rata. Razloga za to ima mnogo: ogroman broj žrtava, razmera i vrste ratnih zločina, slučajevi etničkog čišćenja i mnogi drugi elementi za koje se verovalo da su zauvek ostali iza nas nakon Drugog svetskog rata. Iako ne postoji kršenje ljudskih prava koje je manje značajno od drugog, često se čini da se žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobom (SNPS) u državama Balkana nalaze veoma nisko na listi prioriteta. SNPS je krovni termin koji obuhvata silovanje, seksualno ropstvo, prinudnu prostituciju, prinudnu trudnoću i mnoge druge oblike seksualnog nasilja počinjenog nad bilo kojom osobom tokom oružanog sukoba. Obično se koristi kao sredstvo zastrašivanja i pokazivanja dominacije, dok se istovremeno žrtvama usađuje osećaj srama i krivice. Iako je seksualno nasilje u ratu izričito zabranjeno članom 27 Četvrte ženevske konvencije iz 1949. godine, tek je usvajanjem Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda 1998. godine utvrđeno da dela seksualnog i rodno zasnovanog nasilja (SRZS) spadaju u ratne

zločine, zločine protiv čovečnosti, a u posebnim okolnostima i genocid. Prva presuda kojom su neka lica proglašena krivim za silovanje kao zločin protiv čovečnosti izrečena je pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) u predmetu Kunarac i drugi, u vezi sa seksualnim nasiljem koje su počinili pripadnici Vojske Republike Srpske (VRS) u Foči u Bosni i Hercegovini. Procene govore da je tokom ratova u Bosni, Hrvatskoj i na Kosovu silovanje pretrpelo više desetina hiljada žena.

Međutim, cilj ovog članka nije da istražuje prošlost. Naprotiv, on pokušava da objasni budućnost. Trideset godina nakon ratova, seksualno nasilje povezano sa sukobom i dalje je tema o kojoj se retko uči ili govori i koja se retko istražuje u regionu. Iako se zločini zaborave, trauma i stigma nastavljaju da žive. Isto važi i za odnose moći. Ali hajde da idemo korak po korak.

Zamislite da godinama morate da se borite za sopstveni život u ratu koji nikada niste tražili, ne znajući kada će se završiti, ni kako će izgledati njegov kraj. Zatim zamislite da vam, usred te borbe, bude oduzeto i dostojanstvo. A na kraju, kada rat prođe, vlada se ponaša kao da to dostojanstvo nikada nije ni bilo vaše. Primorava vas da zaboravite, da nastavite dalje, da počnete novi život. Očekuje da se sami izborite sa traumom, kao da sama vlada nije imala nikakvu ulogu u njenom nastanku. Kao da nema ničega za šta treba da se izvini. Žrtvama seksualnog nasilja povezanog sa sukobom potrebni su adekvatno priznanje, psihološka podrška i pravna sredstva poput reparacije. To su ključni koraci za suočavanje s prošlošću i sprečavanje novih ciklusa nasilja i društvene fragmentacije.

Među svim državama Balkana, Srbija ostaje jedina koja nije priznala žrtve seksualnog nasilja povezanog sa ratom kao civilne žrtve rata, ostavljajući ih bez neophodne podrške i kompenzacije. Prema Zakonu o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata u Srbiji, da bi žene bile priznate kao civilne žrtve, moraju da dokažu dve stvari: prvo, da su bile silovane; drugo, da imaju 50% telesnog oštećenja. Ovaj zastareli zakon, donet 1996. godine tokom Miloševićevog režima, primorava žrtve da prolaze kroz ponovnu viktimizaciju i traumatizaciju, dodatno ih diskriminišući umesto da im omogući isceljenje i društvenu reintegraciju. A dok žrtve i njihove traume ostaju zanemarene, nasilje zasnovano na statusu i obrasci destruktivnih ponašanja ponovo izranjaju.

Najbolji primer ponovnog pojavljivanja ovih obrazaca jesu slučajevi žena koje trpe policijsku brutalnost tokom aktuelnih studentskih protesta u Srbiji — odvode ih, prebijaju i zastrašuju. Policajci im prilaze sa arogantnim „Znaš li ti ko sam ja?“ stavom, tipičnim za one koji zauzimaju pozicije moći. Time ne žele samo da ih zaplaše i učutkaju, već i da pokažu autoritet - da ih nateraju da se osećaju posramljeno, uplašeno i bespomoćno. Slušajući svedočenja žena, žrtava seksualnog nasilja povezanog sa sukobom, pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), gotovo je nemoguće ne prepoznati iste obrasce.

Iako su se okruženje, uniforme i lanac komandovanja promenili, patrijarhalni pristup muškarca na poziciji moći ostao je isti. Seksualno nasilje je, zato, uvek povezano sa moći - moći da se zapoveda, kontroliše ili uliva strah. Ono proizlazi iz patrijarhata, koji je sam po sebi zasnovan na društveno konstruisanim odnosima moći. Upravo ti odnosi stvaraju nasilne obrasce ponašanja koji se iznova ponavljaju.

Vlada dozvoljava da ovi obrasci opstanu. Time što ih ignoriše i bira da zaboravi. Time što ih ne osuđuje. Time što zanemaruje zabrinjavajući broj femicida počinjenih poslednjih godina. Time što upire prst u žrtvu, a ne u počinioca. Time što štiti počinioca. Time što pokreće izmene zakona kojima se uvodi koncept „lakšeg oblika silovanja“. Spisak je mnogo duži. Taj začarani krug mora biti prekinut. Rat je završen. Muškarci su počeli slobodno da šetaju. Većina žena nikada nije.

DOBRODOŠLI U SISTEM ČOVEČNOST NIJE UKLJUČENA

Medine Dauti

Ušla sam u sudnicu verujući da kada prijavim seksualno uznemiravanje, sistem je tu da brine, da te štiti i vrati ti dostojanstvo. Umesto toga, izašla sam nekoliko sati kasnije kao spis. Broj. Papirologija je počela, ali sve ostalo se činilo fakultativnim.

Prema Profilu Kosova za 2024. godinu, koji je objavila organizacija UN Women, 29% žena na Kosovu je doživelo seksualno uznemiravanje. Ipak, kada konačno naglas kažeš šta ti se dogodilo, kada skupiš svu preostalu hrabrost u telu i zatražiš od države da obavi svoj posao, u očima sistema ne postaješ osoba, već izjava koju treba proveriti i predmet koji treba obraditi.

Proces prijavljivanja počinje obrascima za prijem, štikliranjem različitih kockica i tonom koji sugerise da otvarate posao. Mnogi policajci nisu obučeni za rešavanje traume i imaju ograničeno razumevanje rodno zasnovanog nasilja. Prema istraživanju UN Women, značajan broj zaposlenih u javnom sektoru na Kosovu nikada nije prošao obuku o rešavanju pritužbi na seksualno uznemiravanje. Ovaj jaz odmah pokazuje da se one koje su pretrpele uznemiravanje ispituju tako da se umanjuju njihova iskustva, dok počinioци prolaze kroz rutinu koja ne donosi suočavanje sa štetom koju su izazvali.

Prvo što naučiš je da je hitnost iluzija. Ulaziš puna adrenalina i očekivanja, ali sistem te dočekuje sa fluorescentnim svetlima i istražiteljem koji je čuo već previše priča da bi mu tvoja nešto značila. Ti želiš da govoriš.

Oni žele da zadovolje formu. I polako se smanjuješ u oblik koji ti oni naprave.

Postoji tačka kada prestaneš da budeš osoba i postaješ proces, vremenska linija, šifra predmeta, zadatak koji treba obaviti pre ručka. Niko te ne upozorava da najgori deo prijavljivanja nije ono što ti se dogodilo, već ravnodušnost koja te dočeka nakon toga. Jer nasilje koje si doživela postaje sporedno u odnosu na nasilje koje trpiš jer te tretiraju kao administrativnu smetnju.

A evo dela koji sistem izbegava da prizna, oni uspevaju da iznevere i počinioce.

Ako se počinilac tretira kao muva na stolu, a ne kao ljudsko biće koje mora da se suoči sa štetom koju je prouzrokovalo, ništa se ne menja. Nema rehabilitacije, nema obrazovanja, nema odgovornosti, samo iluzija reda. Predmet ide dalje. Spis se overava. Počinilac izlazi nepromenjen, spreman da ponovi istu štetu.

Ovo je institucionalna kultura. Pravosudni sistem daje prioritet zatvaranju predmeta nad razumevanjem žene koja drhti i oseća da je ona ta kojoj se sudi. Znaju da arhiviraju, ne znaju da prate. Znaju da zakažu saslušanja, ne znaju da stvore sigurnost. A kada se postupci razvuku na mesece ili godine, život one koja je pretrpela nasilje postaje suspendovan, zaglavljen između onoga što se dogodilo i onoga što će se dogoditi i onoga što država odbija da reši.

Dok sam gledala kako te sistem tretira kao teret, kao da naše prisustvo remeti red stvari, stalno sam razmišljala - ako je sistem ovako hladan prema meni, šta bi to značilo nekome mlađem? Nekome ko je uplašeniji? Nekome bez podrške?

Ovako institucije ponovo proizvode patrijarhalnu štetu, tiho, birokratski i bez ikakvog podizanja glasa. Kroz nevericu. Kroz odlaganja. Kroz emocionalnu distancu. Pretvarajući se da je „procedura“ isto što i pravda. Zato toliko mnogo žena nikada ne prijavi svoj slučaj. I zato toliko mnogo počinilaca prolazi nekažnjeno.

Jer pravda, kakva sada postoji, ne traži isceljenje. Ona traži završetak. A završetak nije isto što i transformacija.

Pravosudni sistem će nastaviti da nas izneverava - i žrtve i počinioce - sve dok odbija da uvaži čovečnost ljudi unutar njega. Šesnaest dana aktivizma se ne odnosi samo na nabranje nasilja, već na nabranje nasilja institucija koje tvrde da nas štite, a deluju bez empatije, bez vizije i bez hitnosti.

Sve dok sistem ne nauči tu jednostavnu istinu, žene će nastaviti da ulaze u ove zgrade kao ljudska bića, a izlaze kao spisi. A to je napuštanje čovečnosti.

NOVI ZAKON O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI U ALBANIJI: DA LI OSTATAK BALKANA ZAOSTAJE?

Nolj Musa

Nedavno je jedna balkanska zemlja napravila važan, ali dosta kompromitovan korak napred u jačanju rodne ravnopravnosti. Dana 7. novembra 2025. godine, sa 77 glasova za, albanski parlament je usvojio novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti nakon intenzivne javne rasprave i značajnih amandmana unesenih u poslednji čas.

Iako do trenutka pisanja ovog članka nije objavljena konačna verzija zakona u Službenom glasniku, pa nismo videli službeni tekst, kako je izvestila nevladina organizacija QIKA, tokom procesa izmene i dopune uklonjeno je nekoliko ključnih termina. Iz radne verzije su izbrisane odrednice o „višestrukoj pripadnosti“, „inkluzivnosti“, „rodnom identitetu“ i „rodnoj raznolikosti“. Konačna verzija zakona sada priznaje samo dva rodna identiteta, što je promena napravljena kao odgovor na pritisak verskih grupa i desničarskih političkih aktera.

Ovaj zakon nije usvojen tiho. On je odmah izazvao negativne reakcije, posebno takozvanih grupa „za porodicu“ koje su se protivile proširenoj definiciji roda. Uprkos kritikama, svrha zakona je garantovanje rodne ravnopravnosti i obezbeđivanje efikasne zaštite od rodno zasnovane diskriminacije u javnom i privatnom životu. Ono što izdvaja ovaj zakon jeste to što on uvodi koncepte i zaštite koje su još uvek nepoznate, ili čak uopšte ne postoje, u većini balkanskih zakonodavstava.

Prva radna verzija zakona još na početku, član 6, stav 1, postavlja novi standard. On glasi:

„Svako manje povoljno tretiranje osobe na osnovu pola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rodnog izražavanja ili polnih karakteristika, u poređenju sa načinom na koji se tretira, tretirala se li će se tretirati osoba drugog pola u istoj ili sličnoj situaciji, predstavlja direktnu diskriminaciju na osnovu pola i zabranjeno je. Ova zabrana uključuje i intersekcionalnu diskriminaciju i sve druge vidove diskriminacije.“

Ova formulacija je revolucionarna. Ova odredba priznaje da diskriminacija nije jednodimenzionalna. Osoba može biti u nepovoljnom položaju iz više razloga istovremeno, na primer, žena koja je ujedno i lezbejka ili transrodna žena koja pripada manjinskoj etničkoj zajednici. Ovaj pristup ima važnu ulogu u prepoznavanju intersekcionalnosti u borbi za ravnopravnost.

Član 10 zakona uvodi još jednu transformativnu meru: zahtev za rodno osetljivim i inkluzivnim jezikom u svim državnim institucijama, privatnom sektoru, medijima i obrazovanju. Za razliku od drugih balkanskih zakona i propisa, koji jezičku reformu često tretiraju kao simboličnu, Albanija je čini pravno obavezujućom. Zakonodavna, izvršna i sudska tela, kao i privatne organizacije, moraju koristiti jezik koji osporava rodne stereotipe koji prevladavaju u regionu, rešavati intersektorsku diskriminaciju i promovisati rodnu ravnopravnost u svim politikama, programima, budžetima i javnoj komunikaciji.

Član 10 zakona uvodi još jednu transformativnu meru: zahtev za rodno osetljivim i inkluzivnim jezikom u svim državnim institucijama, privatnom sektoru, medijima i obrazovanju. Za razliku od drugih balkanskih zakona i propisa, koji jezičku reformu često tretiraju kao simboličnu, Albanija je čini pravno obavezujućom. Zakonodavna, izvršna i sudska tela, kao i privatne organizacije, moraju koristiti jezik koji osporava rodne stereotipe koji prevladavaju u regionu, rešavati intersektorsku diskriminaciju i promovisati rodnu ravnopravnost u svim politikama, programima, budžetima i javnoj komunikaciji.

Zakon takođe proširuje ove obaveze na audiovizuelne, štampane i onlajn medije, zahtevajući od njih da usvoje rodno osetljivu terminologiju u izveštavanju i javnom angažmanu. Prepoznajući uticaj medija, ova odredba ima za cilj preoblikovanje društvenih percepcija i normalizaciju ravnopravnosti u svakodnevnom diskursu.

Štaviše, član 24 uspostavlja ambiciozne standarde za rodno uravnoteženu zastupljenost u telima koja donose odluke. Zakon zahteva rodnu kvotu od 50% na vodećim položajima, uz garanciju da zastupljenost bilo kog roda nikada ne padne ispod 30%. Ovo se odnosi na sve nivoe rukovodstva, od lokalnih i nacionalnih institucija do međunarodnih pozicija u npr. diplomatskim misijama. Pravnim kodifikovanjem ovih pravila, Albanija ide dalje od pukog ohrabriranja i stvara okvir koji obezbeđuje veće učešće žena u institucijama. Ovo označava značajan napredak u regionu gde je rodna ravnopravnost u upravljanju uglavnom samo aspiracija i većinom se doživljava kao „preterivanje“.

Zakon takođe jača radnička prava. Poslodavci su sada dužni da zaštite zaposlene od nasilja, diskriminacije i uznemiravanja, a posebno seksualnog uznemiravanja na radnom mestu. Oni su dužni da izrade interne propise kojima se definišu preventivne mere, formalni i neformalni postupci za

pritužbe i disciplinske mere protiv počinitelaca

Poslodavci su dužni da odmah reaguju kada saznaju za kršenja, da slede regulisani pravni proces i preduzmu mere kako bi sprečili ponavljanje. Ovo osigurava da su radna mesta sigurna, da postoji odgovornost i da se reaguje na prekršaje.

Jedan od najzanimljivijih aspekata zakona je priznavanje neplaćenog rada prema članu 32. Za razliku od tradicionalnog radnog zakonodavstva koje se fokusira isključivo na plaćeno zaposlenje, zakon priznaje suštinski doprinos i žena i muškaraca u brizi o deci, vođenju domaćinstva, podršci porodici i porodičnoj poljoprivredi ili preduzećima. Važno je napomenuti da je ovo priznavanje povezano sa opipljivim koristima od države: pristupom uslugama u zajednici, zdravstvenoj zaštiti, stručnom usavršavanju, fleksibilnom radnom vremenu i mogućnostima rada na daljinu. Definišući neplaćeni rad kao društveno i ekonomski vredan za društvo, zakon dovodi u pitanje tradicionalne rodne uloge, promoviše zajedničku odgovornost za kućne poslove i uvodi strukturne mere za smanjenje rodnih razlika u prihodima i zaposlenosti.

Član 36 se bavi rodnom ravnopravnošću u medijima i javnom informisanju, eksplicitno zabranjujući objavljivanje ili distribuciju materijala koji sadrže ili promovišu diskriminaciju na osnovu roda i intersekcionalnih identiteta i rodno zasnovano nasilje. Javni i privatni mediji su dužni da eliminišu seksistički jezik, govor mržnje i stereotipe, istovremeno promovišući rodno osetljivu komunikaciju, jednak pristup kreiranju sadržaja i kampanje za podizanje svesti građana u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja. Ovo dolazi kao dašak svežeg vazduha nakon globalnog trenda anti-rodnog pokreta koji često šire mejnstrim mediji i drži medije odgovornim za sadržaj koji kreiraju.

Zakon takođe utvrđuje finansijske kazne za prekršaje, obezbeđujući odgovornost. Lica mogu biti kažnjena novčanom kaznom od 60.000 do 120.000 leka (620 - 1.240 evra), dok je za pravna lica zaprećena kazna od 120.000 do 200.000 leka (1.240 - 2.070 evra).

Lica odgovorna za prekršaje u ime organizacija i javnih službenika takođe podležu novčanim kaznama. Ove mere jačaju poštovanje zakona i ističu opipljive posledice rodno zasnovane diskriminacije.

U poređenju sa ostatkom regiona, novi zakon Albanije postavlja izuzetno visok standard kroz strukturne rodne kvote, formalno priznavanje i vrednovanje neplaćenog rada sa opipljivim koristima, obavezujuće zahteve za rodno osetljiv jezik i, jedinstveno na Balkanu, eksplicitnu kodifikaciju interseksionalne i višestruke diskriminacije kao pravnog principa. Međutim, manje je eksplicitan u pogledu specifične zaštite za LGBTI osobe nego prva radna verzija i ostaje manje ambiciozan od Kosova i Srbije kada je u pitanju eksplicitno navođenje rodnog identiteta kao zaštićenog identiteta.

Nasuprot tome, kosovski pravni okvir, koji uključuje Zakon o rodnoj ravnopravnosti iz 2015. godine i Zakon protiv diskriminacije, sadrži snažnije mere zaštite kada je reč o rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji. Međutim, Albanija sistematski i sveobuhvatno integriše više mehanizama u svim sektorima.

Na Kosovu, Zakon o rodnoj ravnopravnosti na sličan način prepoznaje neplaćeni rad i štiti od rodno zasnovane diskriminacije, uključujući i rodni identitet. Međutim, Albanija ide korak dalje time što je ove mere zaštite integrisala u više sektora i propisala strukturne mehanizme poput rodno osetljivog jezika i kvota za učešće. Kosovski okvir je jak na papiru, ali manje sveobuhvatan kada je reč o njegovoj sistematskoj primeni.

Srbija ima pravni okvir kroz Zakon o rodnoj ravnopravnosti, kojim se zabranjuje neposredna i posredna diskriminacija na osnovu pola, roda (tretiranog u binarnom

smislu) i polnih karakteristika, i kojim se propisuju rodno odgovorno budžetiranje, izveštavanje i kampanje za podizanje svesti.

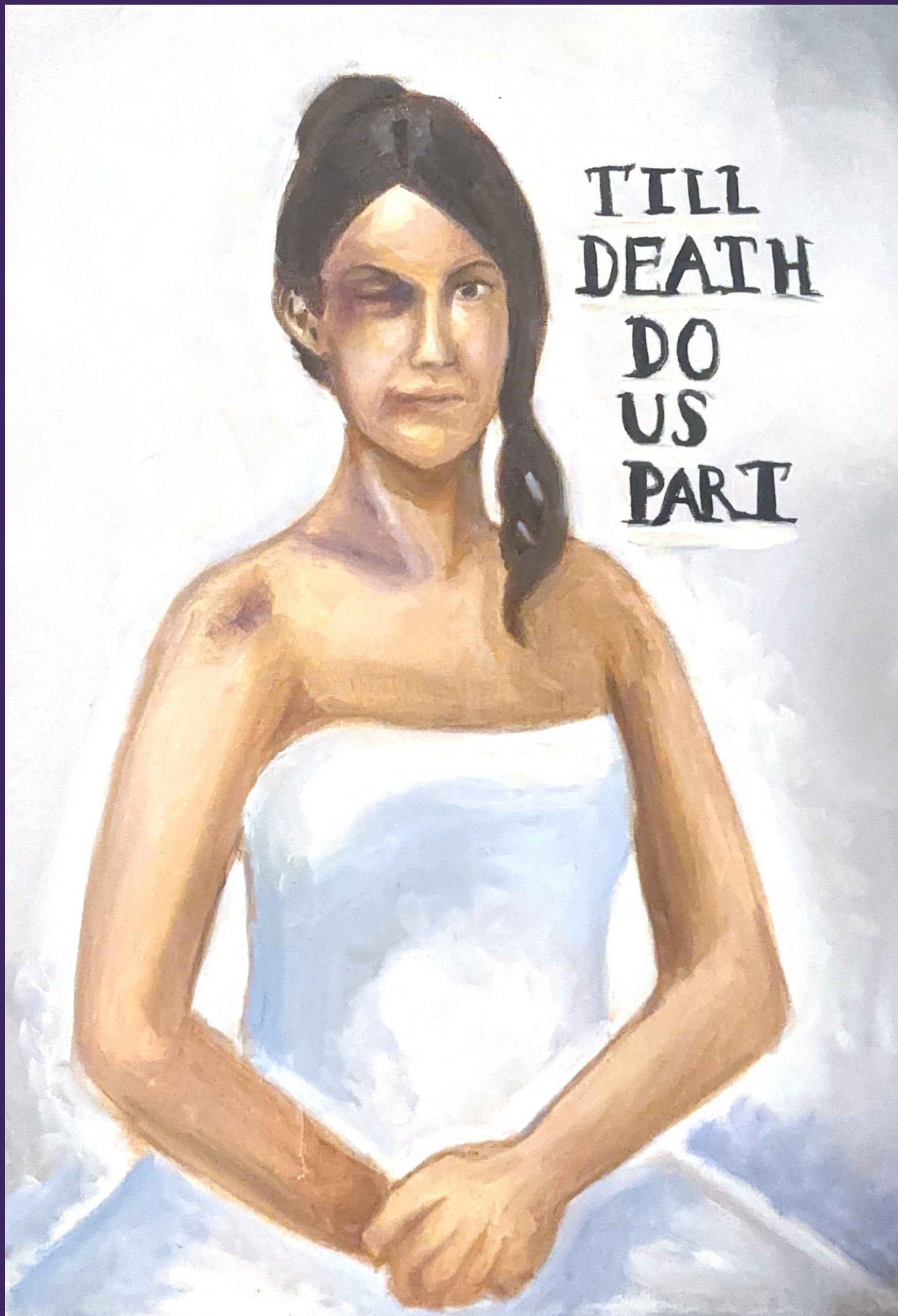
Od organa javnih vlasti i poslodavaca se traži da primene mere rodne ravnopravnosti, a mediji i obrazovne ustanove moraju usvojiti rodno osetljiv sadržaj. Srbija priznaje neplaćeni rad kao koncept, prepoznajući njegovu društvenu vrednost, ali ne pruža nikakve opipljive koristi niti institucionalnu podršku. Štaviše, srpski zakon je naišao na društveni i politički otpor, uključujući privremenu obustavu od strane Ustavnog suda, koji je ograničio njegovu praktičnu primenu, a 2025. godine sud je suspendovao odredbu o rodno osetljivom jeziku.

Ukratko, iako zakon usvojen u Albaniji predstavlja jasan korak napred kada je reč o pravima žena i približava Albaniju standardima EU, glavni amandmani uneti pod pritiskom javnosti ne ispunjavaju očekivanja prelomne i potpuno uključive reforme kojoj su se mnogi aktivisti nadali. Ostatak Balkana ne zaostaje toliko puno koliko bi zaostajao da je ostao prvobitan nacrt. Istovremeno, načinjene promene treba da nas podstaknu da razmislimo o uticaju anti-rodnih pokreta, koji sve više oblikuju zakonodavne procese širom regiona.

Albanski nacrt zakona o rodnoj ravnopravnosti predstavljao je ambiciozan model, ali su ga na kraju odneli politički vetrovi.

Erta Beriša

@ertascanvas



Ova slika prikazuje mladu kako sedi u mekom, prigušenom ambijentu, a njena bela haljina simbolizuje čistoću i nove početke. Potpuno suprotno tome, modrice na njenom licu i ramenu otkrivaju bolnu i skrivenu istinu. Natpis „Dok nas smrt ne rastavi“ pretvara se u jeziv komentar na mračnije stvarnosti koje mnogi doživljavaju iza zatvorenih vrata.

Kroz svoje sirove emocije i paletu blagih boja, umetničko delo prisiljava gledaoca da se suoči sa napetošću između društvenih očekivanja i životnog iskustva. Od žena se očekuje da se udaju bez prigovora, ali su u tim brakovima izložene kontinuiranom zlostavljanju, fizičkom ili verbalnom.

Ovo delo predstavlja snažan poziv na podizanje svesti, empatiju i hitnu potrebu za rešavanjem problema nasilja u porodici.

DAN KADA JE TELEFON POSTAO ORUŽJE

Hadija Abdelfatah

Često, kada pomislimo na izraz „nasilje nad ženama“, prvo što nam padne na pamet je fizički napad ili nasilje oči u oči. Međutim, u današnjem svetu, gde su društvene mreže postale sastavni deo naše svakodnevice, nasilje više nije ograničeno na ulicu ili dom; ono je prešlo na ekrane, poprimajući oblik sajber nasilja koje pogađa žene i devojke svuda u svetu.

Iako su društvene mreže postale suštinski prostor za žene i devojke da se izraze, komuniciraju i rade, one su nažalost postale i okruženje koje nije sigurno. Mnogi komentari i kampanje prepuni su govora mržnje i zastrašivanja, a vidimo i brojne slučajeve sajber uznemiravanja, ucena i svih vidova nasilja. Uticaj ovog nasilja više nije prolazan; on se proteže na sliku koju žene imaju o sebi, njen osećaj samopoštovanja i njen osećaj bezbednosti.

Sajber nasilje nad ženama ne poprima jedan oblik, već puno oblika koji se slivaju u jednu tačku: ekran telefona ili računara postaje sredstvo da se negde nekoj ženi nanese šteta. Priča bi mogla početi sa devojkom koja je objavila svoju sliku, nakon čega je bombardovana komentarima o njenoj koži, strijama, aknama i tako dalje. Drugi slučajevi uključuju muškarca koji objavljuje ličnu fotografiju svoje bivše devojke, koju mu je ona poslala u trenutku poverenja.

Ona kasnije otkriva da njena slika kruži u privatnim grupama ili na javnim stranicama bez njene dozvole, sa ciljem da je ponizi, uceni ili okleveta. Ponekad je šteta ograničena na reči: lavina uvreda i pretnji, i bolni komentari ispod svake objave, što boravak na platformi čini svakodnevnim nepodnošljivim teretom.

U drugim slučajevima, privatne fotografije ili informacije se krađu i koriste za ucenjivanje žena intimnim slikama ili snimcima ekrana njihovih razgovora.

Preti im se da će ti materijali biti poslati njihovim roditeljima ili objavljeni na internetu. Takođe vidimo mnogo žena čiji su onlajn identiteti ukradeni, a lažni nalozi se kreiraju koristeći njihova imena i fotografije. Ponekad se ovi nalozi koriste za objavljivanje uvredljivog sadržaja ili poruka drugima, narušavajući njihov ugled i preteći njihovom osećaju bezbednosti. Neke žene su izložene konstantnom digitalnom uznemiravanju; neko prati svaki njihov potez na internetu, namerno komentariše njihove objave, stalno im šalje poruke, pa čak može pokušati da proširi ovo uznemiravanje sa virtuelnog sveta na stvarni život. Ili im neko može poslati fotografije njihovih genitalija i seksualno eksplicitne poruke u svrhu onlajn seksualnog uznemiravanja. Uprkos svemu tome, govor mržnje je i dalje prisutan, reči omalovažavanja, ismevanja i prezira usmerene na žene samo zato što su žene, lišavajući ih njihove ljudskosti i podstičući druge da prihvate nasilje nad njima. Neke devojke i žene se preko ćaskanja, poziva i video snimka mame u lažne veze koje se završavaju seksualnom eksploatacijom i ucenom. U drugim slučajevima, kućna adresa, broj telefona ili radno mesto žene se javno objavljuju u onome što je poznato kao „doksing“, izlažući je stvarnim opasnostima koje prevazilaze okvire ekrana.

Sve ove prakse mogu nekima izgledati kao „samo internet“, ali u stvarnosti one predstavljaju složenu mrežu nasilja koja narušava ugled žena, utiče na njihovo mentalno zdravlje i može ugroziti njihov profesionalni i porodični život.

DA LI STE ZNALI?

Sledeći deo ukazuje na svakodnevne stvarnosti koje često ostaju neprimećene kada govorimo o rodno zasnovanom nasilju.

Svaka kartica donosi jednostavan uvid koji nam pomaže da preispitamo pretpostavke, razjasnimo zablude i otvorimo prostor za informisan dijalog.

Zamrzavanje je jedna od najčešćih reakcija preživljavanja nasilja

Tišina ili mirovanje ne znači slaganje. Mnogi ljudi se zamrznu jer njihovo telo bira sigurnost na prvom mestu.

Kontrolisanje ponašanja često počinje malim radnjama

Provera poruka, odlučivanje sa kim neko može da razgovara ili praćenje lokacije su obrasci kontrole, a ne brige.

Nije svako nasilje vidljivo

Digitalna, emocionalna i finansijska šteta može biti duboko razarajuća čak i kada je nevidljiva.

Možete pružiti podršku onoj koja je pretrpela nasilje, a da ne znate svaki detalj

Slušanje, poverenje i smireno prisustvo su značajniji od prikupljanja informacija.

Ljubomora nije znak ljubavi

Ljubav raste u poverenju i poštovanju. Ljubomora se može koristiti za opravdanje kontrolisanja ili ograničavanja ponašanja.

Većina ljudi koji su pogođeni rodno zasnovanim nasiljem poznaje tu osobu

Mnoga iskustva uključuju partnere, rođake ili poznanike, a ne strance.

Pristanak je nešto što se nastavlja tokom bilo koje interakcije

Osoba može da promeni mišljenje u bilo kom trenutku. Pristanak mora biti slobodan, kontinuiran i poštovan.

Rodno zasnovano nasilje pogađa ljude svih slojeva

Obrazovanje, prihodi i status ne štite nekoga od povrede.

Humor oblikuje norme

Šale o ženama ili muškarcima mogu učiniti da štetne ideje izgledaju prihvatljivo i normalno

Traženje pomoći ne vodi uvek do podrške

Strah, stigma i nedostatak pristupa često stoje između žrtve i pomoći koja joj je potrebna

Manipulacija se često krije iza romantičnog jezika

Izjave poput „ako me voliš, uradićeš ovo“ stvaraju pritisak, a ne partnerstvo.

Suočavanje sa rodnim stereotipima pomaže u sprečavanju nasilja

Promena normi i očekivanja je deo izgradnje sigurnijih i ravnopravnijih zajednica.

Možete pružiti podršku bez ispravljanja

Prisustvo, smirenost i neosuđivanje su moćan oblik brige.

Napuštanje štetne veze može biti opasno

Mnoge koje su pretrpele nasilje vraćaju se zbog straha, finansija ili bezbednosnih problema. To nije slabost.

THESE ARE NOT HEAVY FACTS BUT GENTLE REMINDERS OF HOW POWER, SAFETY, AND RESPECT SHOW UP IN DAILY LIFE.

TAKE A MOMENT WITH EACH ONE AND NOTICE WHAT FEELS FAMILIAR, SURPRISING, OR WORTH THINKING ABOUT AGAIN.

SNOVI

Mila Mihajlović

U mojim snovima
Ja sam slobodna
Nema okova
Ni straha da neću biti dovoljna
Ili da neću biti voljena
Od muškaraca
Od sistema
Ili bilo koga drugog ko određuje moju vrednost

U mojim snovima
Ja sam daleko iznad očekivanja bilo koga
Postojim u moći
I rastem u ljubavi

U mojim snovima
Moje sestre iz Jordana,
Sudana,
Palestine,
Konga,
Avganistana
I bilo gde drugde na svetu
Uživaju u miru dok zraci Sunca padaju na njihove umorne ruke
Umorne od siromaštva
Umorne od smrti
Umorne od krvi

U mojim snovima
Nisam objekat
Već sam subjekat
Osnova života
Srž civilizacije
Inspiracija svih društva

U mojim snovima
Ne upoređujem se sa standardima
Standardi ne postoje u mom umu
Moja lepota nije određena putem kojim svi drugi koračaju
Moje telo je hram koji zaslužuje da bude grljen
Moj um je snaga koju ne formiraju muškarci

U mojim snovima
Ja sam slobodna
Nema okova
Ni straha...

OD BEOGRADA DO PRIŠTINE: ŽENE KOJE SU ODBILE DA ĆUTE

**Ana Adžić &
Bubuljina Peni**

Nakon jednog od mnogobrojnih studentskih protesta u Beogradu, 14. avgusta 2025. godine, policija je napala grupu studenata dok su se vraćali kući, i odvela ih u obližnju garažu. Među njima je bila i Nikolina Sinđelić, žrtva policijske brutalnosti.

„Dok smo hodali Nemanjinom ulicom naišli smo na pripadnike JZO (Jedinice za obezbeđenje određenih ličnosti i objekata), policajce i nekoliko maskiranih muškaraca, čiji nam identitet nije bio poznat,“ rekla je Sinđelić u intervjuu za N1.

Prema njenim rečima, muškarci u civilu, sa fantomkama, istrčali su iz zgrade vlade i počeli palicama da udaraju demonstrante. Studenti tvrde da su bili primorani da kleče sa rukama iza leđa kada je stigao komandant JZO. Kada je primetio crveno svetlo na Nikolininom fotoaparatu, optužio ju je da je snimala nasilje, iako je fotoaparat bio bez baterija. Svim studentima su odmah razbijeni telefoni, osim Nikoline, čiji je telefon prvo oduzet, a kasnije vraćen potpuno uništen. Oduzeli su joj i fotoaparat.

Sinđelić je javno govorila o tome kako ju je komandant fizički napao, preteći da će je svući i silovati pred svima. Nakon pomenutog događaja, svi privedeni studenti sprovedeni su u policijsku stanicu. Nažalost, ovo je bio tek početak njene priče.

Manje od četiri dana nakon što je Sinđelić javno govorila o policijskoj brutalnosti i postupcima komandanta JZO, bivša državna sekretarka Dijana Hrkalović, ranije ove godine osuđena za trgovinu uticajem, i provladin TV kanal Informer objavili su njene intimne fotografije. Slike su verovatno preuzeli sa njenog uništenog telefona da bi je diskreditovali.

Pošto REM (Regulatorno telo za elektronske medije) ne reaguje i tužilaštvo ćuti, jedina pravna mogućnost koju je Nikolina imala na raspolaganju bila je privatna tužba.

Mesec dana kasnije, vlada je predstavila nacrt zakona kojim se kriminalizuje zloupotreba intimnih fotografija, video zapisa i snimaka. Prema važećem zakonu u Srbiji, takvi slučajevi se krivično ne gone po službenoj dužnosti, što primorava žrtve da podnesu privatne tužbe. Međutim, ostaju pitanja u vezi sa načinom primene odredaba o novom krivičnom delu, s obzirom na zavisnost pravosuđa od vladajuće stranke. Organizacije za ljudska prava upozoravaju da bi prava žena ponovo mogla biti iskorišćena u političke svrhe, a ne za stvarnu zaštitu.

Milena Vasić, advokatica i direktorka programa u Komitetu pravnika za ljudska prava (YUCOM), naglasila je da je uvođenje novog krivičnog dela besmisleno bez institucionalnih kapaciteta. „Takođe treba ojačati kapacitete Odeljenja tužilaštva za visokotehnološki kriminal, koje treba time da se bavi. Veoma mali broj tužilaca se trenutno bavi ovom specifičnom vrstom krivičnih dela koja spadaju u visokotehnološki kriminal“, rekla je.

Vasić je dodala da vlada koristi prava žena u populističke svrhe, dok ozbiljna pitanja u nacrtu zakona ostaju nerešena.

Ana Zdravković iz organizacije Osnažene je za [Zoomer.rs](https://zoomer.rs) izjavila da je jedan od ključnih problema sa nacrtom zakona taj što nema jasnih definicija, posebno šta se tačno podrazumeva pod „seksualno eksplicitnim sadržajem“, što ostavlja prostor da sudovi različito tumače ovaj pojam. Takođe je ukazala na odsustvo pravnih mehanizama za uklanjanje neovlašćeno objavljenog sadržaja sa interneta, što znači da žrtve mogu ostati izložene nasilju čak i nakon okončanja sudskog postupka.

U istom intervjuu za Zoomer.rs, Vanja Macanović iz Autonomnog ženskog centra je dodala da slični međunarodni akti, poput britanskog Zakona o onlajn bezbednosti ili američkog Zakona o uklanjanju sadržaja, često ne daju rezultate u praksi, jer zakonodavci ne razumeju kako funkcionišu digitalne platforme i retko se konsultuju sa stručnjacima iz građanskog društva.

Na kraju, Nikolinina priča otkriva više od jednog slučaja policijske brutalnosti. Ona razotkriva sistem u kome počinioci deluju nekažnjeno, dok su žrtve ostavljene da same traže pravdu. U nedostatku nezavisnih institucija i političke volje, novi zakon rizikuje da postane još jedan primer kozmetičke pravde.

Njena priča ne predstavlja izolovani incident, već je deo šireg regionalnog obrasca u kojem istupanje, posebno protiv rodno zasnovanog nasilja, često sa sobom nosi posledice. Mehanizmi nekažnjivosti koji štite počinioce u Srbiji prisutni su i u drugim delovima Balkana, čime se osvetljava zajednička kultura ućutkivanja i zastrašivanja. Ako putujete južno od Beograda do Prištine, naići ćete na novinarku Ardijanu Tači Mehmeti, koja je doživela zapanjujuće sličnu sudbinu zbog javnog iznošenja svog stava.

U ponedeljak, 7. maja 2024. godine, novinarku televizije Kljan Kosova Ardijanu Tači Mehmeti dočekalo je nesvakidašnje jutro. Telefon joj je bio zatrpan porukama i pozivima sa nepoznatih brojeva, muškarci su tražili seksualne usluge, komentarisali njen izgled, raspitivali se o cenama, pa čak slali i gole fotografije.

Ovo uznemiravanje je počelo nakon što je njen broj objavljen u poznatoj ozloglašenoj grupi AlbKings, onlajn zajednici na Kosovu koja je širila privatne informacije i uznemiravala žene pretnjama, ucenom i javnim sramoćenjem.

Samo nekoliko nedelja ranije, Tači Mehmeti je u svojoj istraživačkoj emisiji KIKS Kosova govorila o toj grupi.

„Razlika između ovog slučaja i drugih pretnji koje sam dobila je u tome što ovog puta

nisam znala ko stoji iza toga. U drugim slučajevima uznemiravanja i pretnji obično sam znala ko je odgovoran i da je to povezano sa mojim poslom“, objasnila je Tači Mehmeti.

„Ovog puta bilo je umešano oko sedamdeset hiljada ljudi, a kada izađete na ulicu ne možete da znate ko su oni. To je učinilo stvari mnogo opasnijim, posebno zato što je to bio prvi put da me je neko napao seksualno i zbog mog roda.“

Uticaj ove grupe bio je ogroman. Prema izveštaju mreže Balkan Insight iz septembra ove godine, grupa AlbKings je na Telegramu imala 120.000 članova na vrhuncu svog delovanja.

Kao odgovor na incident, Udruženje novinara Kosova (UNK) osudilo je objavljivanje njenog broja telefona i uvredljive poruke i pozive koje je primila, navodeći da su ovi postupci imali za cilj da naruše njen ugled.

„Objavljivanje ličnog broja telefona novinarke Tači Mehmeti kao čin osвете od strane grupe AlbKings ne samo da ugrožava njenu ličnu sigurnost, već predstavlja pokušaj zastrašivanja i ućutkivanja“, navodi ovo udruženje.

Uprkos javnoj osudi, uznemiravanje koje je pretrpela Tači Mehmeti eskaliralo je kada su članovi grupe tražili kontakt informacije članova njene porodice.

Po prvi put se pitala da li se isplati da nastavi sa radom, jer situacija nije uticala samo na nju, već i na njenu decu, muža i roditelje, posebno na njenu majku, koja je u januaru te godine podvrgnuta mastektomiji zbog raka dojke.

„Kada mi se ovo desilo, moja majka je to videla na televiziji. Policija, koja mi je ponudila direktnu zaštitu, već je bila u njenoj kući kad sam stigla. Videvši ih i saznajući da sam ponovo bila meta, strahovala je da sam ubijena i doživela je panični napad koji je trajao dva do tri sata dok se nije smirila,“ detaljno se prisećala.

Nemarna reakcija ostavlja žrtvu bez odgovarajuće podrške

Do 9. februara 2024. godine, grupa Albkinga je prikupila 20.993 fotografija i 19.516 video snimaka. Ubrzo nakon tog datuma prešla je na privatni režim rada. Maja 2024. godine, tužiteljka Eliza Bajrami je objasnila da je ova grupa ranije bila ugašena, ali je kasnije ponovo pokrenuta u dva odvojena navrata.

Arijana ističe da javne ličnosti i obične žene imaju veoma različita iskustva u traženju pravde za uznemiravanje ili zlostavljanje.

„Kada sam otišla da prijavim slučaj, prvo što mi je policajac rekao bilo je: „Samo promeni svoj broj telefona.“ Pitala sam ga: „Zašto bih? Živimo u dobu tehnologije. Ako promenim broj, svi će automatski biti obavešteni.“ - objašnjava Tači Mehmeti.

„Osim toga, zašto bih se odrekla nečeg što mi pripada samo zato što je neko odlučio da me uznemirava? Ako policajac to može da kaže meni kao novinarki, šta onda govori ženama koje nemaju priliku da se javno oglose?“, dodala je.

Drugi aspekt problema izgleda leži u pravnom sistemu Kosova.

U drugom slučaju povezanom sa grupom Albkinga, tužilaštvo je izuzelo Tači Mehmeti iz optužnice, navodeći da nije nastavila da komunicira sa osobama koje su je uznemiravale.

„Osećala sam se čudno, jer su me oni uznemiravali. Slikala sam ekran, blokirala njihove brojeve i prijavila ih. Iako su dve osobe priznale da su slale gole fotografije i tražile seksualne usluge, tužilaštvo je tvrdilo da krivično delo nije izvršeno, jer nisam odgovorila,“ navela je.

Dodaje da tužioci često imaju poteškoće da klasifikuju ove slučajeve i primene odgovarajuće kazne.

Prema rečima Tači Mehmeti, suđenja otvorena za javnost, strože kazne i bolje pripremljena policija ključni su za sprečavanje uznemiravanja i obezbeđivanje stvarne odgovornosti.

„Kazne su preblage. Želela sam da suđenje bude javno jer sam verovala da će, kada je pravda transparentna, drugi dvaput razmisliti pre nego što izvrše ista dela. „Mesecima smo se trudili da pronađemo i uhapsimo te ljude“, objašnjava.

Kada su uhvaćeni, želela sam da zaista budu kažnjeni, a ne da dobiju dva meseca zatvora ili novčanu kaznu od dve hiljade i pet stotina evra. Ništa se neće promeniti ako se počinio nepoznati ili blago kažnjeni.“

„Uvek prijavite nasilje. Prijavljivanje je moć.“

Uprkos tome što je bila meta napada, uvreda i stalnih pretnji i omalovažavajućih komentara, Ardijana je postala glas mnogih žena koje su crpile snagu iz njene hrabrosti.

„Danas je jedan od počinilaca osuđen, a drugu dvojicu tužilaštvo je oslobodilo. Drago mi je što sam postala glas mnogih žena. Kada sam otišla na sud, videla sam još dvadeset drugih žena koje su takođe uznemiravali isti ljudi, ali one nisu želele da se njihova imena otkriju, niti da njihove porodice saznaju“, objašnjava ona, dodajući da se na Balkanu i dalje tradicionalno prema ženama postupa kao prema besramnim žrtvama, čak i kad su one mete nasilja.

Udruženje novinara Kosova je krajem 2024. godine Ardijanu Tači Mehmeti proglasilo novinarkom godine za 2024.

„Slučajno sam dodata u grupu pod nazivom Albkinga i ovu nagradu posvećujem svim onim ženama koje nisu imale druge žene da stanu uz njih, koje su bile prinuđene da promene svoje živote, svoje brojeve telefona, da ćute i ne kažu ništa čak ni svojim porodicama“, rekla je dok je primala nagradu.

Zahvalila je i timu novinara iz KIKS Kosova i izrazila zahvalnost svojoj deci, tinejdžerima, za koje je ovo bio težak period zbog maltretiranja u školi.

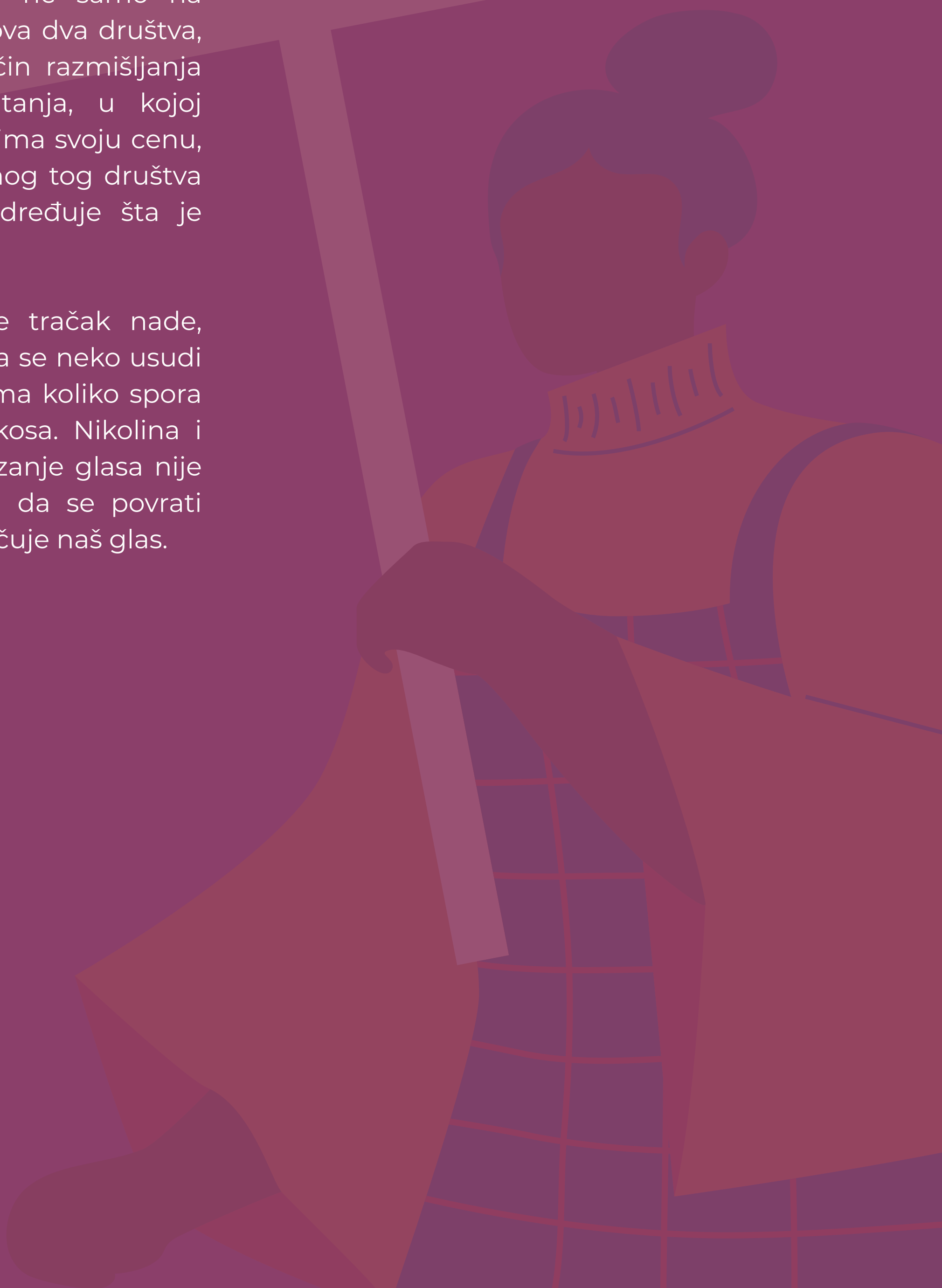
Danas, imajući u vidu strah koji mnoge žene doživljavaju kad se dele njihove intimne fotografije, Tači Mehmeti poziva svaku ženu da prijavi takve slučajeve i da se ne stidi.

„Niste krive zato što je neko odlučio da vas uznemirava ili ponižava zbog vašeg roda“, rekla je.

„Za isceljenje je potrebno vreme, i znam koliko je to teško, posebno u društvu gde su žrtve često glavni krivci. Ali moramo da držimo glave gore i kažemo, da, ovo se desilo meni. To ne sme da bude tajna, i ne smemo da se izolujemo, jer ćutanje dozvoljava da se dogode još gore stvari“, zaključuje ona.

I u Beogradu i Prištini, dve žene koje su se usudile da kažu istinu bile su kažnjene zbog toga. Njihova iskustva ukazuju ne samo na praznine u pravnim sistemima ova dva društva, već i na duboko ukorenjen način razmišljanja koji je podstakao kulturu ćutanja, u kojoj istupanje protiv nepravde često ima svoju cenu, a moral žene je pod lupom samog tog društva koje sebi daje za pravo da određuje šta je moralno, a šta nije.

Ipak, priče ove dve žene nose tračak nade, pokazujući da otpor počinje kada se neko usudi da progovori, i da se promena, ma koliko spora bila, rađa iz tog prvog čina prkosa. Nikolina i Ardijana nas podsećaju da podizanje glasa nije samo čin hrabrosti već i način da se povrati dostojanstvo, istina i pravo da se čuje naš glas.



STARA KUĆA KOJA TE IZBACUJE NAPOLJE

Adeljina Teršani

Kuća nije samo gomila betona.
U kući čiju si svaku ciglu
prebrojala,
nema mesta za tebe
čak ni kada stojiš sama
na desetoj cigli koju si nekada smatrala
svojom.

Kuća čiju si svaku ciglu
prebrojala
nije tvoja
samo zato što znaš napamet
broj stepenika koji vode na
drugi sprat.

Kuća čiju si svaku ciglu
prebrojala,
u kojoj si krvlju obeležila dan prve
menstruacije,
ne pamti te
iako si ti zapamtila
svaku crep na njenom krovu.

Kuća čiju si svaku ciglu
prebrojala
nije nužno tvoj dom.
Jer onaj čija reč u njoj vlada
pobrinuo se da ostaneš daleka,
emotivno, materijalno,
da nikada potpuno ne pripadaš tu.

Kuća čiju si svaku ciglu
prebrojala
ne pamti prve korake
koje si utisnula u njen temelj.
Kuća čiju si svaku ciglu
prebrojala
ne pamti odeću uprljanu
uljem stare lampe,
iako je to bila odeća
koju si nosila prvog dana škole.

Kuća čiju si svaku ciglu
prebrojala
ne pamti zvuk
šamara
koje si dobila između njenih zidova.

Jer čak je i ta kuća naučila
da svaka generacija žena odgajanih u
njoj
stoji pognuta,
previše sputana da bi se usudila
da ureže svoje ime
u njen prag.

„Sve žene pre tebe,”
kaže kuća,
„prebrojale su iste ove cigle
dok su lagano ustajale svakog jutra
da postave sto za čoveka koji ih je
modrio.

Ali nijedna od njih nikada se nije
usudila
da te cigle nazove svojim.”
I zato je kuća „odustala,”
iako u njenim ciglama
žive priče tvoje prabake,
bake, majke, sestre
i tebe.

I kuća čiju si svaku ciglu
prebrojala
odlučila je sama da se sruši
kako više ne bi stajala
kao vlasništvo muškaraca
koji nikada nisu znali njenu vrednost.

Kuća je i dalje kuća,
i sa snagom koja joj je preostala,
ona se bori.

A ti
šta ti čekaš, ženo?

LINIJA

A.J

Počinje nežno,
rečenicom koja zvuči kao
zabrinutost,
nešto dovoljno lagano da prođe
nezapaženo.

Pokaži mi svoje poruke,
samo da znam da si sigurna.
Reči sleću poput brige,
ali sede kao teg.

I negde između zahteva i tvog
oklevanja,
pojavljuje se tanka linija.
Linija za koju nisi znala da postoji,
tiho razvučena između poverenja i
sumnje,
između zaštite i posedovanja.

Pažnji nije potreban dokaz.
Ljubav ne traži
dozvole.
Sigurnost ne raste u
tuđim rukama.

Ali kada se linija jednom pređe,
postaje lakše preći je ponovo.

Mala pitanja se pretvaraju u
očekivanja,
očekivanja se pretvaraju u pravila,
a pravila polako preuređuju oblik
tvojih dana.

Zašto nisi ranije odgovorila.
S kim si bila.
Zašto mi nisi rekla.

Svako pitanje formulisano kao briga,
svaki zahtev obavljen nežnošću,
svaka linija prikrivena kao ljubav.

I jednog jutra primetiš
da ti se svet smanjio,
glas ti je tiši,
tvoji izbori su filtrirani kroz tuđi strah,
tvoja sloboda prepakovana kao
odanost.

Ovako raste kontrola:
ne sve odjednom,
ali u delićima,
u prostoru između reči,
U svakom trenutku osećaš kako se
smanjuješ još malo.

A najopasniji deo je često
početak,
kada još uvek zvuči kao briga,
kada se još uvek čini lakše predati se,
kada je linija još uvek dovoljno tanka
da je ne primetiš.

PRIVILEGIJA DA BUDEŠ MUŠKARAC

Visar Kukaqi

Kao mladi aktivista i edukator, često sam govorio o marginalizovanim grupama i borbama kroz koje prolaze kako bi došle do prilika koje zaslužuju. Ipak, retko sam zastajao da sebi postavim jedno jednostavno, ali neprijatno pitanje: „Da li su žene uskraćene na načine koje muškarci ni ne primećuju?“. Ne samo kroz nejednak tretman ili ograničene mogućnosti, već i kroz svakodnevne trenutke koji oblikuju njihov osećaj da su bezbedne, slobodne ili poštovane. Drugi trenutak desio se tokom obuke o rodnoj ravnopravnosti kao deo mog iskustva sa „Teach for Kosova“.

Dva iskustva naterala su me da ponovo razmislim o tome kako zapravo izgleda „privilegija“.

Prvo se dogodilo tokom leta 2022. na Kritu, u Grčkoj. Prijateljica iz Atine došla je da me poseti dok sam tokom programa Erasmus živeo u Iraklionu. Meni je grad delovao potpuno bezbedno, čak i kasno uveče. Kada smo se dogovorili da se nađemo na večeri, pitala je da li mogu da dođem po nju, jer se njen stan koji je našla preko Airbnb nalazio u mračnoj ulici. Nisam razumeo zašto. Pomislio sam: „Ona je Grkinja, govori jezik. Zašto bi se osećala nebezbedno?“.

Dok smo išli prema lokalu pitao sam je da li smatra da je Iraklion bezbedan. Njen odgovor mi se urezao u sećanje:

„Da, bezbedan je — uglavnom zato što si ti muškarac.“

Ta jedna rečenica otvorila je vrata koja sam godinama držao zatvorenim. Koliko često se muškarci zaista osećaju uplašeno dok hodaju noću u nekom gradu? Dok sam bio u inostranstvu uglavnom sam brinuo da me neko ne opljačka ili da ne naiđem na nekog pijanog, a ne da će me neko pratiti, uznemiravati ili napasti. Stvarnost u kojoj je ona živela bila je potpuno drugačija od moje, iako smo hodali istim ulicama.

Ovi trenuci učinili su jednu stvar potpuno jasnom: bez obzira na to šta muškarac uradi, njegovi postupci gotovo uvek se tumače kroz prizmu privilegije. Čak se i nešto toliko apsurdno, poput saobraćajne nesreće koju izazove muški vozač, ponekad opravdava time da mu je žena u kratkoj haljini „odvrtila pažnju“.

Kada pomislim na to koliko se žena plaši da hodaju same čak i u 9 ili 10 uveče, shvatim koliko je moj život bio zaštićen. Kao muškarac, mogu da izađem na piće bez straha da će mi neko sipati nešto u čašu. Mogu da izaberem partnerku bez komentara da sam „prestar“ ili da „neću naći bolju“. Mogu da promenim posao, razvedem se ili počnem ispočetka, a da me društvo ne obeleži kao promašenog čoveka ili sramotu. Muškarci retko zastanu da primete ove razlike. Ti problemi nisu nevidljivi, mi smo samo naučeni da ih ne primećujemo. I prečesto se rodna ravnopravnost doživljava kao preterivanje, smetnja ili „drama bez razloga“, dok žene i dalje trpe nasilje, isključenost i diskriminaciju.

Zato to što je neko muškarac i nazivam privilegijom: ne zato što su muškarci u svakom aspektu života bolje prošli, već zato što nam društvo daje nivo bezbednosti, slobode i legitimnosti za koji žene moraju da se bore. Muškarci nisu pretučeni do smrti samo zato što su muškarci. Muškarci su retko prisiljeni na kućne poslove, isključeni iz prava na imovinu i obeleženi zbog svog društvenog života i retko ih kroz najsigurniju ulicu prati neko ko želi da im naudi.

Postoji bezbroj sitnica koje se nama čine nevažnim, ali koje ženama oduzimaju osećaj bezbednosti i ravnopravnosti, a ponekad čak i sam život.

To je privilegija da budeš muškarac:

kretati se kroz svet bez potpunog razumevanja šta znači hodati u ženskim cipelama i odgovornost da se postaramo da se to promeni.

OD JEZIKA DO NASILJA

Marija Ilić

Nasilje nad ženama ili nasilje prema ženama — dve fraze koje deluju gotovo identično, ali zapravo otvaraju važno pitanje: kakav je odnos između žena i nasilja?

Jezik nije neutralan - reči menjaju stvarnost

Razlika izgleda minimalno, skoro tehnički. Ali način na koji bismo reči određuje i to kako razumemo stvarnost. Kada kažemo nasilje prema ženama, rečenica se raspoređuje tako da izgleda kao da se nasilje „kreće“ u nekom smeru, kao pojava koja postoji sama za sebe, između navodno jednakih učesnika.

Suprotno tome, izraz nasilje nad ženama stavlja jasno u fokus nejednak odnos moći i pokazuje da je nasilje čin koji se vrši nad nekim, a ne nešto što „samo nastaje“.

Tako jezik više nije neutralan. U društvu u kojem je nasilje nad ženama duboko povezano sa rodnim ulogama, stereotipima i simboličkim porukama, način na koji govorimo o nasilju postaje deo i problema i rešenja. Kada nasilje predstavljamo kao nešto što se „desilo“, kao incident ili posledicu okolnosti, zamaglujemo činjenicu da ono ima počinioca, dinamiku moći i posledice koje žene nesrazmerno trpe.

Kako govor oblikuje naše razumevanje nasilja

Nasilje nad ženama nije samo fizičko - ono je i jezičko, simboličko i društveno oblikovano. Počinje mnogo pre nego što postane vidljivo: u porukama koje upijamo, u normama koje učimo i u jeziku koji retko preispitujemo. Sociolingvistika pokazuje da jezik nije samo komunikacija, već ogledalo društvenih hijerarhija. Kroz jezik vidimo ko ima moć, čiji se glas smatra pouzdanim, a čiji se utišava.

Ako nasilje posmatramo samo kao individualni čin, propuštamo njegov društveni kontekst. To je razlog zašto je važno govoriti o jeziku - jer on oblikuje percepciju odgovornosti i vidljivost žrtava.

Normalizovane poruke koje više i ne prepoznamo

U praksi, to znači da su mnoge mizogine poruke toliko normalizovane da ih više i ne primećujemo: „muškarci su takvi“, „devojke preteruju“, „to nije ništa strašno“.

Jezik ovde funkcioniše kao filter - određene obrasce ponašanja prikazuje kao očekivane, a druge kao devijaciju.

U kontekstu nasilja nad ženama, to se vidi u svakodnevnim situacijama: glas žene se dovodi u pitanje, relativizuje ili se predstavlja kao manje pouzdan. To nije slučajnost - to je posledica širih struktura moći koje se održavaju kroz jezik.

Kada stalno ponavljamo da su žene „emotivne“, „slabije“ ili „preosetljive“, a muškarci „racionalni“ i „kontrolisani“, mi ne opisujemo stvarnost - mi je kreiramo.

Ovi obrasci nisu bezopasni: oni postavljaju teren na kojem nasilje postaje moguće, opravdano ili neprepoznato.

Zato nije dovoljno samo govoriti o fizičkom nasilju. Svakodnevni govor normalizuje rodne uloge, pripremajući prostor u kojem se nasilje može desiti, a zatim i opravdati. Kada psovke koje se koriste za žene smatramo „normalnim“, kada tiho opravdavamo kontrolu, ljubomoru ili ponižavanje, tada jezik postaje deo mehanizma nasilja.

Mehanizmi kojim jezik normalizuje nasilje

Jezik, međutim, ne samo da odražava nasilje, on ga i normalizuje. To se najlakše vidi kroz nekoliko mehanizama.

Prvi je eufemizacija, kada se nasilje prikazuje kao „porodični sukob“, „bračna svađa“ ili „drama u vezi“. Time se ozbiljan čin svodi na privatni nesporazum.

Zatim sledi brisanje počinioca u medijima: „Žena pretučena“ umesto „Muškarac pretukao ženu“. Pasivna konstrukcija prikriva odgovornost i sugerise da se nasilje „samo desilo“.

Tu je i krivljenje žrtve, kroz pitanja i komentare poput „Zašto nije otišla?“ ili „Sigurno ga je isprovocirala.“ Takav diskurs okrivljuje ženu, a ne počinioca.

Popularna kultura doprinosi romantizaciji nasilnika: ljubomora se prikazuje kao dokaz ljubavi, a „problematični, ali strastveni muškarac“ kao poželjna figura, čime se kontrola i agresija predstavljaju kao emocija, a ne opasnost.

I konačno, česta je relativizacija nasilja, kroz fraze „Ma to su njihove stvari“, „Svako se posvađa“, „Nije on loš, samo je izgubio kontrolu.“ Time se nasilje umanjuje, objašnjava i gotovo opravdava.

Ove prakse zajedno zamagljuju stvarnost i pomeraju fokus sa počinioca na ženu. Zbog toga je važno da prepoznamo kako jezik utiče na to šta smatramo „normalnim“ i šta spremno tolerišemo.

Iskustvo nasilja i način na koji se o njemu govori nije isti za sve žene: rasa, klasa, seksualna orijentacija, migracioni status i invaliditet utiču na to čiji se glas čuje, a čiji utišava. Jezik koji marginalizuje žene dodatno marginalizuje one koje su već na rubu društvene vidljivosti.

Rodno senzitivni jezik: vidljivost kao moć

Rasprava o rodno senzitivnom jeziku u Srbiji pokazuje da je jezik mnogo više od pravopisa – da je političko pitanje. Odbijanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti koji bi ovo uveo nije samo administrativna odluka, već signal koliko je otpor prema rodnoj ravnopravnosti duboko ukorenjen.

Protivljenje često dolazi u paketu sa stereotipima: „nije prirodno“, „ružno zvuči“, „to je nametanje“. Ali iza tih argumenata krije se jednostavna stvar - otpor prema promeni hijerarhija.

Rodno senzitivni jezik ima jednu ključnu funkciju: imenovati žene kao aktere, a ne kao fusnotu društva. Kad kažemo ministarka, doktorka, autorka, mi ne deformišemo jezik, već vraćamo vidljivost. Jer ako u jeziku postoji samo „ministar“, onda se podrazumeva i da je moć muška.

Imenovanje je uvek političko. Ona koja se imenuje, postoji. Ona koja ostaje u muškom generičkom obliku, nestaje.

Zato rodno senzitivni jezik nije „moda“, nego alat za redistribuciju društvene moći i agencije. Ako žene nisu vidljive u jeziku, teško mogu biti vidljive u institucijama, medijima ili politici. Jezik ne samo da opisuje svet, već ga organizuje.

Da sam kao devojčica čula više o doktorkama nauka, premijerkama ili pilotkinjama, a manje o učiteljicama, sekretaricama i stjuardesama, možda bih ranije naučila da je svet mnogo veći od uloga koje mi je društvo ponudilo.

Reči šire ili sužavaju prostor mogućnosti. Ako u javnom prostoru ne čujemo da žene mogu biti komandantkinje, naučnice, programerke ili predsednice, onda se te pozicije u našoj kulturi i ne otvaraju za žene. Jezik ne određuje sudbinu, ali oblikuje maštu. A mašta je temelj ambicije.

Zato moramo početi od jezika: da imenjujemo odgovornost, da ne skrivamo počinioce iza pasiva i eufemizama, i da ženama vratimo mesto u rečima, jednako kao i u društvu. Promena jezika neće sama ukinuti nasilje, ali bez nje ostajemo slepi za njegove korene.



DON'T STAY SILENT.
REPORT GENDER
BASED VIOLENCE

MOS HESHT.
RAPORTO DHUNËN
NDAJ GRAVE

0800 111 12

DON'T STAY SILENT.
REPORT GENDER
BASED VIOLENCE

NEMOJTE ČUTATI.
PRIJAVITE NASILJE
NAD ŽENAMA.

0800 100 007

DON'T STAY SILENT.
REPORT GENDER
BASED VIOLENCE



5TH EDITION

***mag*DA**
Dialogue Academy Magazine